

ПЕТЪР ДИНЕКОВ

(По случай 75 години от рождението му)

ЙОРДАНКА ХОЛЕВИЧ

Не е необходимо да се очертае цялостната културна и духовна атмосфера, в която се оформят и съществуват научните интереси на видния наш изследовател, нито дълбоката му вяра, която храни към българските студенти и към младите научни работници, които идват след него. За това е достатъчно само да се дадат библиографски данни и да се цитират два-три пасажа от книгите му, където засяга тези въпроси. В случая ни интересува друго — прещенката на едно дело, на едно динамично творческо присъствие като своеобразен център, като пресека на точка на импулси, които идват от една традиция и създават традиция.

Широтата и всеобхватността на проблематиката, с която работи акад. Диневков, е първата и основна характеристика, която очертава научния му принос — от фолклора и старата литература до най-парливите проблеми на съвременността, от изконно българските начала в културата ни до нейното възприемане в света, от езикови и литературни въпроси до тези на философията и на историята. Именно затова като синтез на цялостното му дело особено подходящо се оказва заглавието на една от книгите му — „При изворите на българската култура“. Без излишно теоретизиране от позициите на сложната съвременна теория на културата в книгите и изказванията на видния учен се съдържат важни насоки за изследване на фолклора и литературата, на българския език и история в системата на културата.

Още във фолклорните интереси на акад. Диневков се проявява този синтез между уроците на учителите (Ив. Д. Шишманов, М. Арнаудов, Ст. Романски, Й. Иванов), задачите на момента (първото издание на „Българска народна поезия“ е от 1949, а на „Български фолклор“, ч. I, 1959) и усета за перспективите на бъдещето. Посочените два основни труда по въпросите на българския фолклор съществуват уважението към създаденото в българската наука до това време, но се свързват с най-новото, създадено в съветската наука от този период. В духа на тези търсения бе хвърлен нов поглед върху обредите във връзка с труда на българския народ, бе потърсена в тях езическата им праоснова и бяха очертани по-късните християнски наслоявания. Проблемите за жанровия състав на българския фолклор и за възможната му класификация, принципите за евентуалната периодизация на устното ни поетическо наследство, характеристиката на отделни жанрови или тематични групи, схващането за фолклора в широк и тесен смисъл (като народна култура и като словесно художествено творчество) — дават възможност за дискусии, но и отварят широка перспектива за бъдещи изследвания.

Не е излишно да се отбележи, че П. Динев е един от първите, които отделиха изучаването на фолклора от литературата (неговият университетски курс по стара българска литература не започва с курс по фолклор, както е при писаните истории на българската литература до това време. Дори Б. Пенев, когото той дълбоко уважава, започва курса си с очерк по българския фолклор). От друга страна, първите подробни проучвания на връзките между фолклор и литература, на ролята на фолклора в цялостното развитие на българската литература дължим на П. Динев (например уводната статия към първото по-голямо колективно изследване, сборника „Фолклор и литература“, С., 1968). Проучванията му се движат главно в три насоки: 1. Народностна съдба и народно творчество, фолклор и история, ролята на езика в народното самоосъзнаване и самоопределение; 2. Фолклор и литературен процес; 3. Народното творчество и художественото майсторство на писателите.

Вниманието към двата основни пласта в културното развитие на българския народ и доброто познаване на световния научен опит дават възможност на П. Динев да разкрие и третия — междинен пласт — този на народните книги, на тези явления, които заемат средищно място между фолклора и литературата.

Особено любима тема за изследователя е историята на българската наука, и по-точно на фолклористиката. От очерка за К. Шапкарев (негова дипломна работа, отпечатана още през 1940 г.) започва трайният му интерес към историята на идеите, на научната мисъл, на традицията и новаторството, на родното и чуждото. В образите на български учени като Михаил Арнаудов и Христо Вакарелски, на Цветана Романска и на Генчо Керемидчиев, на Димитър Осинин и на Васил Стоин той търси специфичното и неповторимото, трайното, което ги обединява в единството на общата цел.

Разглеждайки делото на П. Динев в контекста на българската култура, от значение са основните линии, а не подробностите. И все пак не може да убеждават от вниманието ни фактът, че българската литература е уловена в динамиката на историческото ѝ съществуване и развитие, в контекста на факти от общокултурен порядък. Основните измерения откриваме в обобщаващия курс по стара литература, в книгите и статиите, посветени на „възхвала на старата литература“, в търсене на „изворите на българската култура“, „между свои и чужди“. Като съществен принос в литературната ни история ще остане поставянето на проблема за началото на българската литература, за общността и различието на старите славянски литератури, за основните черти на старата българска литература, за периодизацията на българската литература до Освобождението, на проблема за нейния преход, за литературните направления през Възраждането (най-вече изследванията за романтизма), за литературните жанрове и т. н. С особено проникновение според задачите на момента се открояват насоките за изследванията на поетиката на старата литература и на присъствието на личностното, на човешкото начало в старата литература и през Възраждането. Съзнателно не посочвам заглавия на статии, защото, говорейки за тези приносни моменти, имам предвид не само написаното от П. Динев, но и споровете с неговия приятел проф. Д. С. Лихачов, преводите на статиите на съветския учен у нас, доразработката на посочените по-горе въпроси от сътрудниците при институтите на БАН.

Комплексният характер на приносите на българския учен се очертава и в изследвания, и в даването на насоки за изследвания, и в трудове, където границата между култура и литература е особено лабилна, където литературата може да бъде разбрана чрез общокултурни факти и, обратно — културните факти се оглеждат в литературното наследство („Софийски книжовници през XVI в. Поп Пейо“, за литературното наследство на българите католици, за

побългаряванията, за „бачокировците“, за „волтерианството“ в българското културно съзнание и т. н.).

Особена е склонността на П. Динев към високите художествени явления в историята на българската литература. На всички е добре известен фактът, че П. Динев е един от най-изтъкнатите български ботевоведи, че към личностите на П. Хилендарски, Хр. Ботев, Ив. Вазов нашият учен изпитва особен пиетет. И тук се проявяват други особености на неговата творческа природа — живата динамична реакция към най-неболелите проблеми на своето време, силата да се отзове, когато е нужно, смелостта да отстоява своя позиция. Така още от 30-те години се очертава неговият профил на литературен критик, свързал съдбата си с българската творческа интелигенция.

Съдбата на българската интелигенция, „нашият литературен досег с Европа“, европеизация и национална самобитност, „утвърждаване на голямото национално значение на подценявани в известни периоди писатели (Й. Йовков, Е. Багряна); стремеж да се поддържа интересът към невини разкрития докрай ценности в творчеството на автори, които доскоро са били наши съвременници (Н. В. Ракитин, Н. Хрелков, К. Константинов, Н. Марангзов); насочване към по-слабо проучени дялове от творчеството на иначе популярни творци („Прозата на Ем. Попдимитров“, „Прозата на Хр. Смирненски“)“¹ — в основни линии това определя интересите на П. Динев към съвременната литература.

Както бе отбелязано обаче и по-горе, трудно е да се уловят всички измерения на едно богато и многостранно дело. Дейността на П. Динев като литературен критик в нашата съвременност получава нови измерения. Живото присъствие в литературния живот, участието в дискусиите, приятелството с видни творци на българското слово продължават да бъдат част от литературното ежедневие на българския учен. В последно време обаче нашата общественост бе въведена в широката панорама на съвременния на П. Динев културен и литературен живот и чрез книгата му „В живота и литературата“ (1982). И в други свои книги нашият учен е изпълнявал дълга си към своите съвременници чрез спомените си за тях, но тук има нещо повече от спомен. Той се е съчетал с усета на критика, със знанията на литературния историк, с преклонението на приятеля. Бъдещият историк на българската култура неминуемо ще я използва за отправна точка в своите изследвания.

Широтата на идеите, богатството на проблематиката, новостта на концепциите определят до голяма степен и жанра на изследванията. За профила на учен като П. Динев не е характерна монографията в нейния класически вид. Но статиите и студията в книгите му са така тематично обединени, че придават до голяма степен монографичен характер на изследванията, общност на идеите.

Всяка научна идея има своите корени в миналото и значението ѝ се измерва по отклика ѝ в бъдещето. При делото на П. Динев се забелязва особена активна връзка с проблемите на деня. За никого не е тайна, че за всичко винаги намира време. Дългогодишен ръководител на Катедрата по българска литература при СУ „Климент Охридски“ и на Секцията по българска литература до Освобождението при Института за литература при БАН, в същото време той бе и директор на Института за фолклор, главен редактор на сп. „Български фолклор“, участник в редколегията на редица списания. Понастоящем директор на Кирило-Методиевския център при БАН, той е организатор и главен редактор на една от най-крупните прояви в историята на нашата медиовистика, първата по рода си Кирило-Методиевска енциклопедия, чийто първи том излезе през 1985 г. във връзка с 1100-годишнината от чествуването на

¹ М. Цанева. Научното дело на акад. Петър Динев. — В: Литературознание и фолклористика. (В чест на 70-годишнината на академик Петър Динев). С., 1983, с. 31.

смъртта на славянския първоучител Методий. В такива случаи се казва, че това е културен факт в нашата история, който сам вече дава достатъчно основания за достойно отбелязване на заслугите на една дългогодишна дейност. Това издание действително потвърждава думите на П. Динеков, че е удивителна проява на трудолюбие и синхрон между дейността на няколкото поколения медиевисти, че е плод на научна концепция и проникновеност, които бележат високото ниво на нашата съвременна наука. Изданието на енциклопедията очертава престижа на българската медиевистика, засилва популярността ѝ в чужбина.

Още през 1942 г. П. Динеков пише статията си „Нашият литературен досег с Европа“, в статия, студии не само непрекъснато доказва връзката на нашия литературен живот, но и особено съдейства за популяризирането на нашите изследвания и идеи. Днес трудно можем да си представим развитието на нашата наука без преките контакти, осъществявани с редица съветски учени, като Д. С. Лихачов, В. Е. Гусев, Б. Путилов, Г. Д. Гачев и др., с Р. Якобсон и Роже Бернар, Р. Пикио и М. Матеич, Ю. Кшижановски и М. Поп. Живото обаяние, отстояването на научните принципи, тактът и умениято правят от П. Динеков не само приятен събеседник, но и желан участник в международните форуми. Не мога да изброя всички международни награди и високи отличия, които е получавал, не съм присъствувала на признаването му за почетен доктор на Варшавския университет, но преди няколко дни бях свидетелка на затрогваща по своята сърдечност проява, когато представител на румънската делегация на IV българо-румънски симпозиум в София го нарече духовен патрон на българо-румънското научно сътрудничество. И такива признания има немалко в неписаната биография на учения.

Има една своеобразна част от писменото наследство на П. Динеков, която ще остане неизследвана — това са многобройните рецензии и характеристики, които той е писал на своите аспиранти и асистенти, на своите сътрудници и подчинени. Винаги лично. Винаги от първо лице, с онази отговорност, което поема ръководителят, когато насочва, направлява. Мислила съм за едно своеобразно по своя характер изследване — събиране и издаване на текстологичните, правописните, научните поправки и бележки, които той собственоръчно е нанасял в работите на своите аспиранти и студенти. Двадесет и пет години ръководител на кръжока по българска литература до Освобождението и по фолклор П. Динеков винаги лично е чел и разговарял върху всяка студентска работа, помагал е в изготвянето на библиография, организирал е екскурзии, тържествени чествувания. Това е неповторимият жив контакт, който неговите ученици не могат да забравят и койго остава като пример и образец. Оттук е и вярата му в българското студентство, в това единство между преподаватели и студенти, за което пише: „Понякога се замислям над смисъла на университетското образование. В такива моменти си спомням думите на един немски философ: „Великият човек има не само своя собствен ум, но и ума, разума на всички свои приятели.“ Мисля, че това се отнася не само за великите хора, а за всеки човек. Университетът ни помага да прибавим по една строго определена програма към своя ум ума на приятелите си, а тук нашите приятели са многобройни: преподавателите, с които днес общуваме, и ония, които някога са преподавали. Наши приятели са всички големи учени в специалността, която сме си избрали, все едно кога са живели, включително и тези, които по-късно ще се явят на нашия път. Какво огромно научно семейство, какъв могъщ колектив от умове на наше разположение!“²

Чувствайки се част от това голямо семейство на учители и на ученици, на приятели, ние не можем да не признаем, че той е действително „щастлив човек“, и да му пожелаем щастлив път през годините.

² П. Динеков. Литература и култура. С., 1982, с. 329.